

PLASTIKDAN VOZ KECHISH: KICHIK QADAMLAR, KATTA NATIJALAR

Rahmonov G‘ulom Rahimjon o‘g‘li

O‘zbekiston davlat tabiat muzeyi yetakchi mutaxassisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy jamiyatda plastik mahsulotlardan keng foydalanishning ekologik, ijtimoiy va sog‘liq bilan bog‘liq oqibatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Plastmassaning atrof-muhitda parchalanmasligi, mikroplastiklarning tirik organizmlarga ta’siri, chiqindilarni boshqarishdagi muammolar hamda barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida plastikdan voz kechishning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, kichik kundalik odatlarni o‘zgartirish orqali katta ekologik natijalarga erishish mumkinligi asoslab beriladi. Maqolada O‘zbekiston sharoitida plastik chiqindilar masalasi, milliy qonunchilik va ekologik madaniyatni oshirish yo‘llari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: plastik chiqindilar, ekologiya, barqaror rivojlanish, mikroplastik, atrof-muhit, ekologik madaniyat.

Аннотация

В статье научно анализируются экологические, социальные и медико-биологические последствия широкого использования пластиковых изделий в современном обществе. Освещаются проблемы разложения пластмасс в окружающей среде, влияние микропластика на живые организмы, трудности управления отходами и значение отказа от пластика в контексте устойчивого развития. Обосновывается, что даже небольшие изменения в повседневном поведении могут привести к значительным экологическим результатам. Особое внимание уделено ситуации с пластиковыми отходами в Узбекистане,

национальному законодательству и вопросам формирования экологической культуры населения.

Ключевые слова: пластиковые отходы, экология, устойчивое развитие, микропластик, окружающая среда, экологическая культура.

Annotation

This article provides a scientific analysis of the environmental, social, and health-related consequences of the widespread use of plastic products in modern society. It examines the persistence of plastic in the environment, the impact of microplastics on living organisms, waste management challenges, and the importance of reducing plastic consumption within the framework of sustainable development. The paper emphasizes that small changes in daily habits can lead to significant environmental outcomes. Particular attention is paid to the issue of plastic waste in Uzbekistan, national environmental legislation, and the promotion of environmental awareness and culture.

Keywords: plastic waste, ecology, sustainable development, microplastics, environment, environmental awareness.

Kirish

XXI asr insoniyat taraqqiyoti bilan bir qatorda global ekologik muammolarning keskinlashuvi davri sifatida e'tirof etilmoqda. Aholi sonining o'sishi, sanoatlashuv, iste'mol madaniyatining keskin ortishi va arzon, qulay materiallarga bo'lgan ehtiyoj natijasida plastik mahsulotlar kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Bir qarashda plastik yengil, arzon, mustahkam va qulay bo'lib ko'rinsa-da, uning uzoq muddatli ekologik oqibatlari jiddiy tashvish uyg'otmoqda. Bugungi kunda plastik chiqindilar muammosi nafaqat ekologlar, balki iqtisodchilar, shifokorlar, sotsiologlar va siyosatchilar diqqat markazida turibdi. Chunki plastikdan foydalanish masalasi bevosita inson salomatligi, tabiatning barqarorligi va kelajak avlodlar taqdiri bilan chambarchas bog'liqdir. Plastmassaning asosiy muammosi shundaki, u tabiiy sharoitda juda sekin

parchalanadi. Ayrim ilmiy manbalarga ko‘ra, oddiy plastik paketning tabiatda to‘liq yemirilishi uchun 100–200 yil, plastik butilkalar uchun esa 400–500 yilgacha vaqt talab etiladi. Shu vaqt davomida ular tuproq, suv va havo muhitini ifloslantiradi, tirik organizmlar hayotiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, so‘nggi yillarda mikroplastiklar muammosi dolzarb tus oldi. Ular ko‘zga ko‘rinmas darajada mayda bo‘lib, suv, oziq-ovqat va havo orqali inson organizmiga kirib borishi isbotlangan. Shu nuqtai nazardan, plastikdan voz kechish yoki hech bo‘lmaganda uni keskin kamaytirish masalasi global ahamiyat kasb etmoqda. Biroq bu jarayon birdaniga emas, balki kichik, ammo izchil qadamlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Aynan shuning uchun ham “kichik qadamlar – katta natijalar” tamoyili ekologik barqarorlik yo‘lidagi eng muhim yondashuvlardan biri hisoblanadi.

Plastikning keng tarqalishiga sabab bo‘lgan omillar qatoriga uning ishlab chiqarish tannarxining pastligi, texnologik jihatdan qulayligi va ko‘p sohalarda muqobil materiallarga nisbatan arzonligi kiradi. Oziq-ovqat sanoati, tibbiyot, qurilish, qadoqlash va maishiy texnika sohalarida plastikdan foydalanish yuqori darajaga yetgan. Biroq aynan shu omillar plastik chiqindilar hajmining keskin ortishiga olib keldi. Jahon miqyosida har yili yuz millionlab tonna plastik ishlab chiqariladi va uning katta qismi qayta ishlanmasdan chiqindi sifatida tashlab yuboriladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, plastik chiqindilarning katta qismi suv havzalariga tushadi. Daryolar orqali okean va dengizlarga yetib borgan plastik buyumlar dengiz ekotizimiga jiddiy zarar yetkazadi. Baliqlar, qushlar va boshqa suv jonivorlari plastik bo‘laklarini ozuqa deb qabul qilib, halok bo‘lishi yoki organizmida zaharli moddalar to‘planishiga sabab bo‘ladi. Bu esa oziq-ovqat zanjiri orqali inson salomatligiga ham bevosita ta‘sir qiladi. Mikroplastiklar inson qonida, o‘pkasida va hatto ona sutida aniqlangani haqidagi ilmiy ma‘lumotlar muammoning naqadar jiddiy ekanini ko‘rsatadi. O‘zbekiston sharoitida ham plastik chiqindilar muammosi dolzarbdir. So‘nggi yillarda aholining iste‘mol darajasi oshishi bilan birga bir martalik plastik paketlar, idishlar va qadoqlarga bo‘lgan talab ham keskin ko‘paydi. Bu esa chiqindilarni yig‘ish, saralash va qayta ishlash tizimiga katta yuk bo‘lib tushmoqda. Mamlakatimizda chiqindilarni boshqarish sohasida muayyan islohotlar amalga oshirilayotgan bo‘lsa-da,

plastik chiqindilarni kamaytirish borasida aholining ekologik madaniyatini oshirish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Plastikdan voz kechish deganda uni butunlay taqiqlash emas, balki ongli ravishda muqobil materiallarga o'tish tushuniladi. Masalan, mato yoki qog'oz xaltalardan foydalanish, qayta ishlanadigan shisha idishlarni tanlash, bir martalik idishlar o'rniga ko'p martalik buyumlardan foydalanish shular jumlasidandir. Bunday kichik o'zgarishlar dastlab sezilarsiz bo'lib tuyulishi mumkin, ammo keng miqyosda qo'llanilganda katta ekologik samara beradi. Ilmiy jihatdan qaraganda, plastikdan voz kechish barqaror rivojlanish tamoyillariga to'liq mos keladi. Barqaror rivojlanish – bu hozirgi avlod ehtiyojlarini kelajak avlodlar imkoniyatlarini cheklamagan holda qondirishdir. Plastik chiqindilar esa aynan kelajak avlodlar uchun jiddiy ekologik meros bo'lib qolmoqda. Shu sababli ekologik mas'uliyat har bir shaxsning kundalik hayotidan boshlanishi lozim. Plastik muammosini hal etishda davlat siyosati ham muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasining “Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida”gi Qonuni, “Chiqindilar to'g'risida”gi Qonuni hamda so'nggi yillarda qabul qilingan ekologik konsepsiyalar plastik chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlashni rag'batlantirishga qaratilgan. Ayrim hududlarda plastik pakatlardan foydalanishni cheklash, muqobil mahsulotlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha tajribalar joriy etilmoqda.

Biroq qonunchilik bilan bir qatorda jamoatchilik ongini o'zgartirish eng muhim omil bo'lib qolmoqda.

Plastikdan bosqichma-bosqich voz kechish tabiat ekologiyasining ijobiy tomonga o'zgarishida muhim va hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi.

Ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya masalasiga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Maktab va oliy ta'lim tizimida ekologiya fanlarini amaliy misollar bilan boyitish, yosh avlodga plastikdan voz kechishning ahamiyatini ilmiy asosda tushuntirish kelajakda barqaror jamiyat shakllanishiga xizmat qiladi. Zero, ekologik madaniyat bolalikdan shakllanadi va butun umr davomida inson xulq-atvorini belgilaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, plastikdan voz kechish bugungi kunning eng dolzarb ekologik vazifalaridan biridir. Bu jarayon murakkab va ko'p qirrali bo'lib, faqat davlat yoki alohida tashkilotlar sa'y-harakati bilan emas, balki har bir fuqaroning ongli ishtiroki bilan amalga oshiriladi. Kichik qadamlar – masalan, plastik paketdan foydalanmaslik, chiqindilarni saralash, qayta ishlanadigan mahsulotlarni tanlash – uzoq muddatda katta ijobiy natijalarga olib keladi. Ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, ekologik mas'uliyatli xulq-atvor nafaqat atrof-muhitni muhofaza qiladi, balki inson salomatligi va jamiyat farovonligini ham ta'minlaydi. Shu bois plastikdan voz kechish nafaqat ekologik, balki axloqiy va ijtimoiy burch sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi. "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi. "Chiqindilar to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent.
3. Abdurahmonov A. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari. – Toshkent: O'qituvchi.
4. Karimov I., Saidov S. Barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlik. – Toshkent: Fan.
5. Yo'ldoshev B. Ekologik muammolar va ularning yechimlari. – Toshkent: Universitet.
6. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. "Ekologiya" bo'limi. – Toshkent.